

Sindikalne knjižnice v Mariboru 1945–1951

Jože Javornik*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 027.64(497.4Maribor)"1945/1951"

Jože Javornik: Sindikalne knjižnice v Mariboru 1945–1951. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 90=55(2019), 1, str. 45–65

Avtor v prispevku prikaže razvoj sindikalnih knjižnic v Mariboru po drugi svetovni vojni do začetka petdesetih. Prinaša vpogled v razvoj obratnih sindikalnih knjižnic. Opisuje, kako je potekalo zbiranje knjižnega fonda ob koncu poveljnega desetletja do združevanja obratnih sindikalnih knjižnic v Centralno sindikalno knjižnico, namenjeno vsem Mariborčanom.

Ključne besede: Maribor, 1945–1951, obratne knjižnice, sindikalne knjižnice, ljudske knjižnice, knjižne akcije

1.02 Review Article
UDC 027.64(497.4Maribor)"1945/1951"

Jože Javornik: Union Libraries in Maribor between 1945 and 1951. Review for History and Ethnography, Maribor 90=55(2019), 1, pp. 45–65

The author outlines the development of union libraries in Maribor from the end of World War II to the 1950s. The treatise brings insight into the development of manufacturing plant libraries. It describes the library collection from the end of the first decade after the war to the times of merging the manufacturing plant libraries into the Central Union Library, which was afterwards accessible to all Maribor inhabitants.

Key words: Maribor, 1945–1951, manufacturing plant libraries, union libraries, public libraries, book events

* Jože Javornik, bibliotekar specialist, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 2, SI – 2000 Maribor, vecerarhiv@gmail.com

UVOD

Pomanjkanje knjig takoj po osvoboditvi je bilo v Jugoslaviji veliko in Maribor pri tem seveda ni bil izjema. Da bi čimprej ljudje dobili v roke pisano slovensko besedo, je takratna oblast, ki je bila v celoti v rokah Komunistične partije (KP), skozi Osvobodilno fronto (OF) in sindikatov organizirala mrežo ljudskih in sindikalnih knjižnic po sovjetskem vzoru. Sindikati so želeli v vsakem večjem industrijskem obratu in javnih ustanovah organizirati knjižnice za svoje delavce ali nameščence. Pri tem so naleteli na kar nekaj težav. Najpomembnejša je bila ta, da preprosto ni bilo knjig v slovenskem jeziku. Zato se je v organizaciji OF (za ljudske knjižnice) in sindikata (za sindikalne) pozivalo ljudi, da prispevajo svoje osebne knjige, ki so jih uspeli skriti pred okupatorji, za ljudske in sindikalne knjižnice. Seveda je KP skrbela, da so v knjižnicah bile na voljo samo tiste knjige, ki so ustrezne v smislu socialističnega realizma. Za to so bile odgovorne posebne komisije, ki so za vsako knjižnico posebej pregledale fond in knjige, ki niso ustrezale, izločili iz izposoje.

Povojno obdobje na področju knjižničarstva v Mariboru in njegovi okolici je raziskoval Bruno Hartman in ga opisal v knjigi *Maribor skozi stoletja* v poglavju *Knjižnice v Mariboru*.¹

Zbiranja knjig v Mariboru v tem obdobju se je v svoji raziskavi dotaknila tudi Eva Kodrič-Dačić v znanstvenem članku *Federalni zbirni center in njegov prispevek k dopolnitvi fondov Narodne in univerzitetne knjižnice*.² Drugih nam znanih raziskav in objav na to temo nismo našli. Tako pregled razvoja sindikalnih knjižnic v Mariboru v prvem desetletju po drugi svetovni vojni temelji na podatkih, pridobljenih iz časnika *Večer* oziroma njegovega predhodnika *Vestnika* in *Delavske enotnosti*. Tudi arhivskega gradiva za omenjeno tematiko v Pokrajinskem arhivu Maribor ni bilo mogoče najti.

ZAKONSKA OSNOVA ZA USTANAVLJANJE POVOJNIH SINDIKALNIH KNJIŽNIC

Na posebni konferenci, ki jo je sklical Odsek za umetnost in ljudsko prosveto pri Osvobodilni fronti (OF) 28. oktobra 1944 v Srednji vasi pri Črmošnjicah na Kočevskem, so obravnavali *Predlog za izgradnjo ljudskih knjižnic*, ki ga je

¹ Hartman, *Knjižnice v Mariboru*, str. 695–704.

² Kodrič-Dačić, *Federalni zbirni center in njegov prispevek k dopolnitvi fondov Narodne in univerzitetne knjižnice*. URN:NBN:SI:DOC-BNIS1EO4 from <http://www.dlib.si>

pripravil Bogomil Gerlanc.³ Po tem predlogu je Ministrstvo za prosveto Vlade Ljudske republike Slovenije (LRS) sprejelo pod številko 270. *Uredbo o javnih ljudskih knjižnicah*, ki je izšla v Uradnem listu.⁴

V 9. točki III. poglavja Predloga za izgradnjo ljudskih knjižnic (Knjižnice v obratih) je bila zakonska osnova za ustanavljanje sindikalnih (obratnih) knjižnic v podjetjih po osvoboditvi: »Večji obrati (tovarne in slična podjetja) s primernim številom ljudi bi lahko imeli svoje knjižnice, ki pa bi morale biti vključene v celotno organizacijo ljudskih knjižnic v organizacijskem in upravnem oziru. Te knjižnice bi morale voditi le kvalificirane moči, ki bi za to svoje delo bile odgovorne svojim nadzornim organom. Podrobnosti o ustanovitvi takih knjižnic naj bi se izdelale po potrebi kasneje.«⁵

PRVE OBRATNE SINDIKALNE KNJIŽNICE 1941–1946

Takoj po končani drugi svetovni vojni sta se v Jugoslaviji začeli obnova in pospešena industrializacija. Maribor seveda pri tem ni bil izjema.

Na vseh področjih življenja je bilo čutiti veliko pomanjkanje. Kultura je utrpela še posebno škodo. Med drugim se je pokazala tudi velika potreba po pisani slovenski besedi. Zato so poleg ustanavljanja kvartnih knjižnic delavci oziroma sindikat začeli ustanavljati svoje obratne knjižnice.

Pri ustanavljanju sindikalnih knjižnic v prvih dveh povojnih letih sledimo trem obdobjem. Prvo je bilo prve mesece po vojni. Drugo obdobje je bilo v času po prvem knjižnem tednu, ki je bil od 3. do 10. januarja 1946. Tretje obdobje je bilo prvomajsko tekmovanje leta 1946.

Prvo obdobje (maj – december 1945)

Prvo sindikalno knjižnico v Mariboru so na pobudo podružnice sindikata odprli v Splošni stavbeni družbi že v maju 1945. Knjige so prispevali sami delavci.⁶ Vodja knjižnice je bil Ivan Topolovec.⁷ Avgusta 1945 so imeli tudi že

³ Bogomil Gerlanc (1901–1992), publicist, šolnik in urednik.

⁴ *Uradni list slovenskega narodno osvobodilnega sveta in narodne vlade Slovenije*, št. 37, 22. 9.1945, str. 169.

⁵ Ob tridesetletnici oblikovanja temeljev sodobnega slovenskega knjižničarstva, *Knjižnica*, 1974, št. 1–2, str. 7. URN:NBN:SI:doc-X50MY1HD from <http://www.dlib.si>

⁶ Delavci in teden slovenske knjige, *Vestnik*, št. 2, 4. 1. 1946, str. 4.

⁷ In zopet dva udarnika več v Mariboru, *Vestnik*, št. 19, 13. 2. 1946, str. 3.

v tovarni Oetker svojo sindikalno obratno knjižnico.⁸ Knjižnica Pošte je imela po osvoboditvi 310 knjig.⁹

Za to prvo obdobje je značilno veliko zanimanje delavcev za knjige, ki pa jih žal ni bilo na razpolago. Zato so si sindikati zadali nalogo, da čimprej ustanovijo svoje obratne sindikalne knjižnice. Ker knjig še ni bilo mogoče kupiti, je oblast pozivala ljudi, da darujejo novo nastajajočim knjižnicam slovenske knjige, ki so »preživele« vojno. Tako so tudi delavci po svojih močeh darovali bodočim obratnim sindikalnim knjižnicam svoje knjige. Obrati, ki so zbrali dovolj knjig, so odprli svoje sindikalne knjižnice.

Drugo obdobje (januar – maj 1946)

Knjižna akcija

Prav tako je na podlagi konference, ki jo je sklical Odsek za umetnost in ljudsko prosveto pri OF 28. oktobra 1944 v Srednji vasi pri Črmošnjicah na Kočevskem Ministrstvo za prosveto pri Vladi Ljudske republike Slovenije izdalo odlok, da se polovica novih, po založbah zaplenjenih knjig razdeli ljudskim knjižnicam po polovični ceni, ki je bila v veljavi na dan 6. aprila 1941. Teh knjig je bilo 120.000.¹⁰

Po tem odloku je Ministrstvo za prosveto dodelilo Mariborskemu okrožju 40.000 knjig po polovični ceni.¹¹ To so bile leposlovne in poljudnoznanstvene knjige predvojne knjižne produkcije. Poleg teh 40.000 knjig so bile na razpolago tudi knjige Mohorjeve družbe s 25 % popustom. Ta »ugodnostni« nakup je bil možen do 15. januarja 1946 in je bil namenjen šolskim in društvenim knjižnicam.

Teden slovenske knjige

Da bi bilo mogoče kupiti čim več knjig, je Odsek za ljudsko prosveto pri Območnem odboru osvobodilne fronte (OOOF) Maribor¹² organiziral teden slovenske knjige. Pred začetkom akcije so dobili posamezni Okraji sezname knjig, ki so bile na voljo. Tako so od 3. pa do 10. januarja 1946 zbirali knjige

⁸ Sindikati mariborskega okrožja polagajo račun o svojem delu, *Vestnik*, št. 38, 18. 8. 1945, str. 5.

⁹ Ustanovljeno je sindikalno kulturnoumetniško društvo »Pošta«, *Vestnik*, št. 95, 17. 10. 1948, str. 3.

¹⁰ Gerlanc, *Slovenske ljudske knjižnice. Ljudske knjižnice v novi Jugoslaviji*, str. 24–35.

¹¹ Teden slovenske knjige, *Vestnik*, št. 94, 28. 12. 1945, str. 1.

¹² Teden slovenske knjige, *Vestnik*, št. 94, 28. 12. 1945, str. 1.

in denar za knjižnice. Tej akciji so se seveda priključili tudi delavci, ki so poleg tega, da so prispevali za kvartne knjižnice, še z udarniškim delom omogočili, da so njihove sindikalne obratne knjižnice kupile knjige. Geslo delavcev v tem tednu je bilo: *vsaj eno uro za slovensko knjigo!*¹³ Knjige, ki so jih mariborske sindikalne podružnice naročile pri Ministrstvu za prosveto, je nato vezala knjigoveznica Mariborske tiskarne.

Povprečna cena knjig, ki so jih knjižnice lahko kupile v tej akciji, se je gibala med 25 in 50 din, saj se »zaradi popusta za 1000 din dobi približno 20–40 knjig«. ¹⁴ Povprečna cena tiska za en list knjige je bila leta 1953 5,9 din.¹⁵

V okviru te akcije je vodja knjižnice v Splošni stavbeni družbi v Mariboru za knjižnico prispeval 34 udarniških ur.¹⁶ Delavci v delavnici državnih železnic so v času prvega tedna slovenske knjige zbrali 43 knjig in 15.210 din za novo sindikalno knjižnico. Trije delavci so darovali po 100 din, petnajst delavcev pa po 50 din. Nabiralno akcijo za knjižnico je vodila njena propagandna komisija pri sindikalni podružnici.¹⁷

Sindikalna podružnica Splošne bolnišnice v Mariboru je v začetku leta 1946 sprejela sklep, da bodo ustanovili sindikalno podružnično knjižnico, ki bi bila na voljo tudi bolnikom. Že v prvi nabiralni akciji so za knjižnico zbrali 2.310 din. Ob tem so vsi člani sindikata kupili po eno knjigo in jo podarili bodoči sindikalni knjižnici.¹⁸ 9. februarja 1946 so na občnem zboru v obratu transformatorske postaje Radvanje sprejeli sklep, da bodo osnovali lastno sindikalno knjižnico.¹⁹ Žal ni podatkov, ali je sklep bil tudi realiziran. Fond Splošne Stavbene družbe na Teznem je dosegel 276 knjig. Knjižnica Tovarne letalskih delov je imela 136 knjig. Delavnica državnih železnic je imela 45 knjig, za 15.200 din pa je imela naročenih, od tega je za nabavo knjig Vojni bolnici v Mariboru podarila 5 %.²⁰ V marcu 1946 so delavci Podružnic obratov Jugotekstil, Botex in Jugosvila kupili 13 novih knjig in zbrali 2.057 din za knjige.²¹

¹³ Delavci in teden slovenske knjige, *Vestnik*, št. 2, 4. 1. 1946, str. 4.

¹⁴ Teden slovenske knjige, *Vestnik*, št. 95, 31. 12. 1945, str. 7.

¹⁵ *Statistični letopis* 1953, str. 194 http://www.stat.si/doc/letopis/1953/1953_15.pdf

¹⁶ In zopet dva udarnika več v Mariboru, *Vestnik*, št. 19, 13. 2. 1946, str. 3.

¹⁷ V delavnici drž. železnic v Mariboru so nabrali 15.210 dinarjev za slovenske knjige, *Vestnik*, št. 10, 23. 1. 1946, str. 2.

¹⁸ Delo sindikalne podružnice Splošne bolnišnice v Mariboru, *Vestnik*, št. 18, 11. 2. 1946, str. 2.

¹⁹ Transformatorska postaja Radvanje za Komunistično partijo, *Vestnik*, št. 19, 13. 2. 1946, str. 3.

²⁰ Obratne knjižnice v Mariboru, *Vestnik*, št. 30, 29. 3. 1946, str. 4.

²¹ Podružnica obratov Jugotekstil, Botex in Jugosvila izpolnjuje svoj načrt prvomajskega tekmovanja, *Vestnik*, št. 31, 12. 4. 1946, str. 3.

Konec marca 1946 so tako imele sindikalne podružnice po mariborskih tovarnah okoli 1800 knjig.²² V tednu slovenske knjige so sindikalne podružnice nabrale za knjige 43.895 din.²³ V večjih industrijskih obratih v Mariboru so ustanovili svoje obratne sindikalne knjižnice. Nekatere obratne knjižnice so že imele tudi svoje knjižničarje.

Nekatere obratne knjižnice so že bile urejene po navodilih, ki so bila zapisana v delu *Delo ljudskega knjižničarja v ljudski knjižnici* iz leta 1945 avtorja Bogomirja Pregla (1906–1970). Izdala jo je Državna založba Slovenije in je obsegala 46 strani. V delo knjižnic je spadalo tudi organiziranje bralnih krožkov, ki so jim posvečali veliko pozornost, saj so z njimi vzgajali pri delavcu odnos do knjige. Takšna krožka sta imeli konec marca obratni knjižnici Gradisa in Hotela Orel. Večina sindikalnih podružnic pa ni poslala na tečaj svojih knjižničarjev, tečaj je bil 4. in 5. februarja 1946 v dvorani učiteljsišča v organizaciji odseka za ljudsko prosveto pri OF Maribor.²⁴

Tudi za to obdobje je še značilno pozivanje oblasti, da naj posamezniki darujejo knjige za knjižnice. Ker pa s temi posameznimi »prispevki« marsikje ni bilo mogoče odpreti obratne sindikalne knjižnice, je oblast organizirala PRVI TEDEN SLOVENSKE KNJIGE. Poleg zbiranja knjig je potekalo tudi zbiranje prostovoljnih finančnih prispevkov posameznikov za nakup knjig predvojne knjižne produkcije. Delavci so poleg prostovoljnega denarnega prispevka tudi z udarniškim delom prispevali denar od nadur za knjižnice. Poleg tega so se nekateri obrati odločili, da delavci sami kupijo po eno knjigo in jo darujejo sindikalni knjižnici. Akcijo po posameznih obratih so vodile propagandne komisije sindikalnih podružnic. Da bi povečali zanimanje za knjige med delavci, so imele sindikalne knjižnice za nalogo organizirati tudi bralne krožke. Vendar je bilo teh bralnih krožkov malo. Do tedaj so »sindikalni knjižničarji« urejali svoje knjižnice kar sami.

S tako zbranimi sredstvi so posamezne sindikalne podružnice zbrale sredstva, s katerimi so lahko kupile knjige predvojne produkcije.

Tretje obdobje (maj 1946)

Tudi v okviru prvomajskega tekmovanja leta 1946 so si nekatere sindikalne podružnice zastavile naloge izboljšati in izpopolniti knjižnice.

Sindikalna podružnica obratov Rotex, Jugotekstil in Jugosvila si je zadala nalogo, da v okviru prvomajskega tekmovanja zbere še 150 knjig. Delavci

²² Obratne knjižnice v Mariboru, *Vestnik*, št. 30, 29. 3. 1946, str. 4.

²³ Obratne knjižnice v Mariboru, *Vestnik*, št. 30, 29. 3. 1946, str. 4.

²⁴ Knjižničarski tečaj v Mariboru, *Vestnik*, št. 19, 13. 2. 1946, str. 3.

Tovarne Erlich so v okviru prvomajskega tekmovanja ustanovili knjižnico s 107 knjigami in zbrali 1.500 din za nabavo novih knjig.²⁵ V okviru prvomajskega tekmovanja leta 1946 so v sindikalni podružnici Jugoslovanske Metro na Tezнем uredili svojo sindikalno knjižnico.²⁶ Uslužbenci zdravstvenih in socialnih ustanov pa so uredili prostor za knjižnico v Zdravstvenem domu in organizirali med zaposlenimi nabiralno akcijo za knjige. Zveza poštnih uslužbencev je tekmovala s sindikalnima podružnicama pošte Niš 1 in Šibenik v popularizaciji knjižnice in v povišanju prostovoljnih prispevkov za nabavo knjig. Skupno čitalnico sta si uredili sindikalni podružnici okrajnega in okrožnega sodišča. Podružnica prodajne in nabavne zadruga je imela v tem času 40 znanstvenih, 126 leposlovnih, 24 mladinskih, 10 srbohrvaških knjig in 15 brošur. Med največjimi pa je bila podružnična sindikalna knjižnica Zveze poštnih uslužbencev, ki je imela 485 knjig. Podružnica tekstilne tovarne Hutter je imela preko 300 knjig.²⁷ Podružnica Gradisa je za knjige zbrala 5.000 din in je imela namen ustanoviti knjižnico in čitalnico, v kateri bi imeli bralne krožke.

O pomenu sindikalne knjižnice kaže tudi podatek, da so pri Medstrokovnem svetu sindikatov ustanovili Prosvetni sosvet, ki je imel devet odsekov. Eden izmed njih je bil tudi odsek za podružnične sindikalne knjižnice in čitalnice.²⁸

Nekatere sindikalne podružnice, ki niso imele svoje obratne knjižnice, kot je to bil primer pri podjetju Dolenc-Škrinjar in drug, so podarili Ljudski knjižnici Koroške četrti 774 din.²⁹ Prav tako so delavci gradbenega podjetja Jelenc in Šlajmer podarili ljudski knjižnici 400 din.³⁰

Sindikalne podružnice so v čast prvomajskega praznika tekmovala med sabo, katera bo imela bolj urejeno knjižnico. Kako velik pomen je oblast dajala sindikalnim knjižnicam, kaže tudi to, da so sindikalne podružnice v okviru tekmovanja prejele dodatne točke, če so imele urejeno sindikalno knjižnico. Zato so konec leta 1946 imele skoraj vse večje sindikalne podružnice svojo sindikalno knjižnico. Še naprej se je izvajala selekcija knjižničnega fonda glede nacistične literature.³¹

²⁵ Tovarna Erlich v prvomajskem tekmovanju, *Vestnik*, št. 31, 12. 4. 1946, str. 2.

²⁶ Delovanje sindikalne podružnice Jugoslovanske »Metro« na Tezнем, *Vestnik*, št. 28, 15. 3. 1946, str. 2.

²⁷ Popravek, *Vestnik*, št. 31, 5. 4. 1946, str. 7.

²⁸ Kulturnoprosvetno delo naših sindikatov, *Vestnik*, št. 33, 19. 4. 1946, str. 3.

²⁹ Uslužbenci in podjetje Dolenc-Škrinjar in drug za našo knjigo, *Vestnik*, št. 24, 25. 2. 1946, str. 3.

³⁰ Delo sindikalnega gradbenega podjetja Jelenc in Šlajmer, *Vestnik*, št. 40, 7. 6. 1946, str. 2.

³¹ Konferenca kulturno-prosvetnih referentov sindikalnih podružnic v Mariboru, *Vestnik*, št. 4, 24. 1. 1947, str. 5.

Leto 1947

Na konferenci kulturno-prosvetnih referentov sindikalnih podružnic in KOZ Maribora, Rač in Ruš, ki je bila 19. januarja 1947, so sklenili, da vsaka sindikalna podružnica naredi načrt po možnostih, ki jih ima na razpolago: ustanavljanje in zidava domov, dvoran, rdečih klubov, grup, delo raznih tečajev, ustanavljanje in rast knjižnic, bralnic, program in delo godb, umetniških gostovanj, tekem in ljudske univerze itd. Na tej konferenci so tudi posebej opozorili na potrebo po ustanavljanju novih knjižnic in na defašizacijo knjižnic ter na vzgojo dobrih knjižničarjev in bralcev. »Knjigo bomo dali tistemu, ki jo potrebuje, to je: delovnemu ljudstvu.«³²

Sindikalne podružnice so sodelovale tudi na drugem knjižnem tednu, ki je od 2. do 8. februarja 1947³³ potekal pod geslom:

Širimo našo knjigo!

Lepo knjigo v naše knjižnice!

Lepo knjigo delovnemu ljudstvu!

V tem tednu so dali poseben poudarek čistki »slabih« knjig. Sindikalne podružnice so organizirale bralne ure, ki so bile posvečene slovenski knjigi. S prvim februarjem 1947 se je začelo trimesečno tekmovanje na kulturnem področju med Krajevnimi sindikalnimi sveti (KSS) v Sloveniji.

KAKŠEN NAJ BO SINDIKALNI KNJIŽNIČAR

4. aprila 1947 je Delavska enotnost objavila prispevek Mare Šlajpah³⁴ o tem, kakšne so naloge knjižničarja oziroma kakšen bi moral biti sindikalni knjižničar.

Takoj po drugi svetovni vojni se je Glavni odbor ESS (Enotni sindikati Slovenije) skupaj z Ministrstvom za prosveto LRS (Ljudske republike Slovenije)

³² Konferenca kulturno-prosvetnih referentov sindikalnih podružnic v Mariboru, *Vestnik*, št. 4, 24. 1. 1947, str. 5.

³³ Knjižni teden naj bo teden našega ljudstva, *Vestnik*, št. 5, 31. 1. 1947, str. 5.

³⁴ Mara Šlajpah (1919–2006), bibliotekarka. Rojena v Cerkljah ob Krki. Osnovno šolo in klasično gimnazijo je obiskovala v Ljubljani, maturirala l. 1938, študirala slavistiko in zaradi vojne diplomirala šele l. 1947. L. 1951 je opravila bibliotekarski izpit, se izpopolnjevala v Beogradu, Parizu in Birminghamu, službovala v Svetu za kulturo in prosveto kot samostojna svetovalka in od l. 1970 opravljala posle ravnateljice Centralne tehnične knjižnice. Sodelovala je pri ustanavljanju knjižnic po Sloveniji, pripravila obsežno gradivo za zakon o knjižničarstvu in programe za strokovne izpite, sodelovala na številnih seminarjih, še posebej pa je zaslužna za razvoj Centralne tehnične knjižnice. Poleg drugih priznanj je prejela Čopovo nagrado. <https://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/?bid=2197>

začel ukvarjati s tem, kako naj bodo organizirane sindikalne knjižnice. »... saj se je zavedal, da tvori pravilno urejena, z dobrimi knjigami založena delavska knjižnica osnovo vsega ljudsko-prosvetnega dela, katerega naloga je prevzgoja najširših množic.«

»Vsaka knjižnica bi morala biti duhovno in izobraževalno središče najširše skupnosti«. To pa je bilo odvisno od knjižničarja. Zato so morali ustanovitelji sindikalnih knjižnic (Krajevni sindikalni sveti, velike sindikalne podružnice in tovarne) veliko pozornost nameniti izbiri knjižničarja, ki je moral biti najboljši »tovariš«, ki je čutil ljubezen do knjige, imel veselje do dela s knjigami. Zato »... knjižničar mora biti nesebičen in požrtvovalen, razgledan v vsej literaturi, biti mora dober psiholog ...«. To je pomenilo, da knjižničar ne zna samo »... brati knjige, ampak tudi bralca«, kot je zapisal Bogo Pregel. To je pomenilo, da se je znal »... poglobiti v vsakega bralca, ga pritegniti k čitanju del, ki obravnavajo sodobna gospodarska, politična in kulturna vprašanja, in da mora dati vsakemu bralcu individualen nasvet«.

Da bi lahko svetoval, si je moral pomagati s podatki, ki jih je imel na »bralčevem kontu«, kjer je imel zapisano bralčevo starost, poklic, koliko časa je imel bralec na razpolago za branje itd.

Posebej je bila izpostavljena mladina, kateri naj bi »... žejo po fantaziji knjižničar utešil z deli, kjer se opisujejo junaki in junaštva iz narodnoosvobodilne borbe, z deli, katerih junaki močnih značajev premagujejo težke ovire ...«

Iz tega je sledilo, da je bil predpogoj za dobrega sindikalnega knjižničarja, »da je politično izgrajen človek, seznanjen z vsemi vprašanji in delom sindikatov, ki bo znal pomagati bralcem v idejno političnem delu, da je agilen agitator in propagandist«. To je pomenilo, da je razstavljal nove knjige in brošure, ob spominskih dnevih prirejal knjižne razstave, na sindikalnih sestankih poročal o novih knjigah. Ker seveda ni bilo mogoče, da bi knjižničar na vseh področjih dal pravilen nasvet, je bilo nujno, da se je povezal »...z raznimi strokovnjaki, profesorji itd. v svojem okraju«, ki so mu pomagali pri njegovem vzgojnem delu.³⁵

Na plenumu sindikalnega sveta v Mariboru, ki je bil v maju 1947, so med drugim razpravljali tudi o tem, da bralni krožki niso uspeli, vendar pa so mariborski književniki po obratih prirejali literarne ure. V letu 1947 je bilo v Mariboru 38 sindikalnih knjižnic s preko 10.000 knjigami. Med sklepi o kulturno-prosvetnem delu je mariborski Krajevni sindikalni svet napovedal tekmovanje vsem Krajevnim sindikalnim svetom v kulturno-prosvetnem delu, med drugim v izpopolnitvi strokovnega kadra, številu študijskih sestankov,

³⁵ Naloga knjižničarja sindikalne knjižnice, *Delavska enotnost*, št. 14, 4. 4. 1947, str. 6.

dopisništvu, v organizaciji pevskih zborov, folklornih skupin, knjižnic, čitalnic, v udeležbi na mladinski progi itd.³⁶

Svojo knjižnico je imel tudi sindikat mariborskih železničarjev. To je bila edina sindikalna knjižnica, ki je delovala v okviru Sindikalnega kulturno umetniškega društva (SKUD) Angel Besednjak, ki je bil ustanovljeno 16. novembra 1946.³⁷ Knjižnica je konec leta 1947 razpolagala s 650 knjigami, od tega je bilo 472 beletrističnih, 105 mladinskih, 23 strokovno-tehničnih, 22 poljudno znanstvenih in 28 politično vzgojnih. Da bi knjige dobilo v roke čim več železničarjev, so si zamislili krožni sistem izposojanja knjig. To je pomenilo, da so iz centrale dobile posamezne železniške enote kolekcijo knjig, ki so jih po določenem času zamenjale z drugimi železniškimi enotami. Med bralci je bilo 20 % mladincev, 43 % delavcev in 37 % nameščencev.³⁸

Krajevni sindikalni svet je imel konec leta 1947 2000 knjig in brošur. Pri gradbenih, socialno-zdravstvenih, poštnih zvezah so bile združene knjižnice. V raznih sindikalnih podružnicah pa je bilo še 35 knjižnic, ki so na začetku leta imele skupaj 8.000 knjig, konec leta pa 14.211, kar pomeni 77 % povečanje fonda knjižnega gradiva. Največ so imele leposlovnih knjig in politične literature. Zelo pa je primanjkovalo strokovnih knjig. Nekateri knjižničarji iz sindikalnih knjižnic so se v decembru 1947 udeležili tridnevnega tečaja za ljudske knjižničarje, ki ga je organiziral Mestni prosvetni svet. Sredstva za svoje delovanje so v večini sindikalne knjižnice dobivale iz fonda za kulturno in prosvetno delo ter iz fonda vodstva podjetij. Sindikalne knjižnice v Mariboru so se vključile v tekmovanje v nabavi novih knjig in pritegnitvi čim širšega kroga »čitateljev«.³⁹

Kljub temu, da je v letu 1947 v mariborski bombažni tkalnici kulturno-prosvetno delo popolnoma zastalo, so delavci pokazali veliko zanimanja za sindikalno knjižnico, ki je konec leta imela 400 knjig.⁴⁰ Konec februarja 1948 je imela sindikalna knjižnica Mariborske tekstilne tovarne okrog tisoč knjig. Rednih bralcev je bilo takrat 660. Sindikalna podružnica je za povečanje

³⁶ Na plenumu sindikalnega sveta v Mariboru so se zastopniki 25.000 mariborskih delavcev obvezali, da bodo izpolnili plan, *Vestnik*, št. 21, 23. 5. 1947, str. 3.

³⁷ Pred stoletnico jugoslovanskih železnic. Sindikalno kulturno umetniško društvo mariborskih železničarjev »Angel Besednjak«, *Vestnik*, št. 204, 30. 8. 1949, str. 2.

³⁸ Šinko Bojan: Pregled kulturno-prosvetnega dela mariborskih železničarjev v l. 1947 in naloge v bodočem letu, *Vestnik*, št. 49, 5. 12. 1947, str. 2.

³⁹ Pregled kulturno-prosvetnega dela mariborskih sindikalnih podružnic v letu 1947 (*Nadaljevanje.*), *Vestnik*, št. 1/2, 1. 1. 1948, str. 3.

⁴⁰ V Mariborski bombažni tkalnici mladinske brigade uspešno pomagajo v borbi za izvršitev plana, *Vestnik*, št. 29, 7. 4. 1948, str. 1.

števila knjig prirejala različne kulturno-prosvetne prireditve. Konec leta 1947 ji je uprava iz sklada vodstva dala za nakup knjig še 59.000 din.⁴¹

Leto 1948

Kljub velikemu številu sindikalnih knjižnic, sredi leta 1948 jih je bilo 54 z 11.931 knjigami, je število bralcev drastično upadlo. Evidentiranih je bilo le 3228 bralcev.⁴²

Največji vzrok za takšen upad je bil v tem, da so bili bralci obratnih sindikalnih knjižnic samo delavci, ki so bili zaposleni v tistem obratu. Da bi povečali število bralcev, so sindikalne podružnice v okviru tekmovanja v počastitev V. kongresa Komunistične partije Jugoslavije (KPJ), ki je bil 21. julija 1948, obvezale, da bodo povečale število bralcev v svojih obratnih knjižnicah. Tudi sindikat Mariborske livarne se je v okviru tega tekmovanja obvezal, da bo za 100 % povečal število bralcev v sindikalni knjižnici.⁴³

Oktobra je bil ustanovljeno Sindikalno kulturno-umetniško društvo Pošta, v sklopu katerega je delovala tudi sindikalna knjižnica Pošte z 421 knjigami. Poleg 310 knjig, ki jih je imela takoj po vojni, jih je v tem času kupila še 47, od direkcije za Pošto telegraf telefon (PTT) pa je v dar dobila 45 knjig.⁴⁴ Konec oktobra 1948 je bilo v Mariboru že 50 sindikalnih in 10 ljudskih knjižnic, ki so imele preko 22.000 knjig. Kljub temu da je število bralcev v sindikalni knjižnicah sredi leta 1948 upadlo, so konec tega leta imele številnejši obisk kot ljudske.

Največja sindikalna knjižnica novembra 1948 v Mariboru je bila knjižnica Sindikalnega kulturno umetniškega društva Angel Besednjak z 900 knjigami, sledile so ji knjižnica Mariborske tekstilne tovarne s 761 knjigami, knjižnica Mariborskih bombažnih tkalnic s 477 knjigami, knjižnica Mestnih gradbenih podjetij s 462 knjigami, knjižnica Tovarne volnenih in vigogne izdelkov s 425 knjigami, knjižnica sindikata poštnih uslužbencev s 410 knjigami, knjižnica Splošne bolnice s 378 knjigami, knjižnica Tovarne splošnih metalnih konstrukcij s 365 knjigami, knjižnica Predilnice in tkalnice Maribor s 359

⁴¹ Borba delovnega kolektiva Mariborske tekstilne tovarne za preseglu plana, *Vestnik*, št. 19, 3. 3. 1948, str. 1.

⁴² Občni zbor OSS-a v Mariboru. Delavski razred bo pod vodstvom Partije izpolnil velike naloge V. kongresa KPJ, *Vestnik*, št. 69, 18. 8. 1948, str. 1.

⁴³ Delovni kolektiv Mariborske livarne je sprejel napovedano tekmovanje Tovarne emajlirane posode v Celju, *Vestnik*, št. 48, 12. 6. 1948, str. 1.

⁴⁴ Ustanovljeno je sindikalno kulturno umetniško društvo »Pošta«, *Vestnik*, št. 95, 17. 10. 1948, str. 3.

knjigami in knjižnica Zveze zdravstvenih in socialnih ustanov s 315 knjigami. Ostale sindikalne knjižnice pa so imele od 100 do 200 knjig.

Najboljše med sindikalnimi knjižnicami so v tistem času delovale knjižnice Tovarne splošnih metalnih konstrukcij, Sindikalnega kulturno-umetniškega društva Angel Besednjak ter Predilnice in tkalnice.

Delavci so v tistem času med domačimi avtorji najraje brali dela Miška Kranjca, Antona Ingoliča, Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca, Franceta Bevka, Juša Kozjaka, Ivana Cankarja, Josipa Jurčiča in Janka Kersnika. Med tujimi avtorji pa so prevladovali Maksim Gorki, Mihail Aleksandrovič Šolohov, Veniamin Kaverin, Aleksander Fedejev, Lev Nikolajevič Tolstoj, Honoré de Balzac, Martin-Andersen Nexö, Jack London in Jules Verne. Veliko jih je tudi prebiralo dela iz partizanskega življenja, iz NOB in dela Josipa Broza - Tita.

Na knjižničarskem tečaju, ki je bil od 1. do 21. novembra 1948 v Radencih, je bilo iz Maribora pet tečajnikov, od tega so bili štirje iz sindikalnih knjižnic.⁴⁵

Tovarna umetnih brusov Swaty je v čast II. kongresa Komunistične partije Slovenije tekmovala z vsemi podjetji, ki so spadala pod administrativno operativno vodstvo Glavne industrije kemične industrije Ljudske republike Slovenije na več področjih. Med drugim so v okviru tega tekmovanja obogatili svojo sindikalno knjižnico s 15 knjigami.⁴⁶

Leto 1949

Knjižničarjem sindikalnih knjižnic so bili v veliko pomoč tudi *Vestnikovi* knjižni pregledi, s pomočjo katerih so se lažje odločili, katero knjigo bi brali.⁴⁷ Na predvolilnih sestankih sindikata so delavci Tovarne volnenih izdelkov med drugim sprejeli tudi sklep, da bodo svojo knjižnico povečali za 50 knjig na 480 knjig in da bodo svojo knjižničarko poslali na knjižničarski tečaj.⁴⁸ Konec februarja 1949 so imele svoje sindikalne knjižnice tudi podjetje Oprema,

⁴⁵ V Mariboru imamo 50 sindikalnih in 10 ljudskih knjižnic, *Vestnik*, št. 106, 12. 11. 1948, str. 3.

⁴⁶ Mariborski delovni kolektivi in posamezni delavci prejemajo nove obveze v čast II. kongresu KPS, *Vestnik*, št. 107, 14. 11. 1948, str. 1.

⁴⁷ Knjižničarji ljudskih in sindikalnih knjižnic!, *Vestnik*, št. 17, 25. 1. 1949, str. 3.

⁴⁸ V Tovarni volnenih izdelkov so sprejeli četrletni plan dela sindikalne podružnice, *Vestnik*, št. 25, 1. 2. 1949, str. 1.

Tovarna pletenin, Tovarna kisa in likerjev, ki je poleg knjižnice imela še čitalni krožek.⁴⁹

Sindikati oziroma sindikalne podružnice 24 podjetij skupaj z upravami so pokazale tudi veliko razumevanja za ureditev čitalnice in knjižnice Kulturno umetniškega društva Jože Hermanko na Partizanski cesti v Mariboru, ki so jo odprli v februarju 1949 in so zanjo prispevale 185.000 din.⁵⁰ Člani sindikalne podružnice srednjih šol, kamor je spadala tudi Študijska knjižnica, so se obvezali, da bodo nudili pomoč knjižnici Območnega sindikalnega sveta (OSS) Maribor in knjižnici Kulturno umetniškega društva Jože Hermanko.⁵¹

V čast IV. kongresa Ljudske mladine Slovenije (LMS) je mladina Naproze Maribor napovedala tekmovanje tvrdki Metrop med drugim tudi v tem, da bo povečala število knjig v svoji knjižnici, ki je imela konec februarja 310 knjig.⁵²

Na občnem zboru sindikalne podružnice Gozdnega gospodarstva v Mariboru v februarju 1949 so med drugim sklenili, da bodo fond knjižnic povečali za 50 % in povečali število bralcev.⁵³ V ustanavljanju sindikalnih knjižnic so sindikalne podružnice Gozdnega gospodarstva Maribor mariborskega področja med najboljšimi. Do konca junija 1949 so ustanovili devet knjižnic s skupaj 1700 knjigami; knjige teh knjižnic so bile v glavnem strokovne, mnogo pa je bilo tudi ideološko-političnih in leposlovnih del. Gozdarji so imeli tudi v načrtu, da bi uredili potujočo knjižnico, za katero so začeli zbirati knjige. Podatka o tem, ali je prišlo do realizacije, nimamo.⁵⁴

V času od 17. januarja do 28. februarja 1949 je Poverjeništvo za prosveto pri Mestnem ljudskem odboru (MLO) Maribor priredilo tečaj za knjižničarje pri Ljudski prosveti z namenom, da so se obiskovalci tečaja usposobili za ljudske in sindikalne knjižničarje. S tem se je izpolnila občutna vrzel tako v poslovanju enotnega knjižničarskega dela kakor tudi v poznavanju literature naših domačih in tujih pisateljev. Tečajniki pa so dobili tudi potrebno znanje pri nabavi knjig in kako dajati bralcem knjig ustrezne nasvete pri izbiri

⁴⁹ Tesno sodelovanje uprav in sindikalnih podružnic lokalnih podjetij Maribora bo pripomoglo pri izvedbi tekmovanja, *Vestnik*, št. 42, 19. 2. 1949, str. 3.

⁵⁰ Sind. podružnice in uprave podjetij so pokazale veliko razumevanje za kulturne potrebe delovnih ljudi, *Vestnik*, št. 42, 19. 2. 1949, str. 3.

⁵¹ Sindikat prosvetnih delavcev št. 2 si je sestavil tekmovalni načrt, *Vestnik*, št. 43, 21. 2. 1949, str. 1.

⁵² Na čast IV. kongresu LMS tekmuje tudi mladina Naproze v Mariboru, *Vestnik*, št. 48, 26. 2. 1949, str. 1.

⁵³ Sindikat Gozdnega gospodarstva Maribor z novimi obveznostmi pomaga pri izpolnjevanju plana, *Vestnik*, št. 48, 26. 2. 1949, str. 1.

⁵⁴ Pred II. kongresom Zveze gozdnih in lesnih delavcev. Gozdni in lesni delavci mariborskega področja se s pojačanim političnim in kulturnim delom pripravljajo na svoj kongres, *Vestnik*, št. 156, 5. 7. 1949, str. 1.

knjig. Tečaj je obiskovalo približno 25 tečajnikov iz raznih podjetij, tovarn in ustanov.⁵⁵

Vse sindikalne podružnice mariborskih železničarjev so konec februarja 1949 imele 2100 knjig. Največ knjig je imela knjižnica Sindikalnega kulturno-umetniškega društva Angel Besednjak, in sicer 900 knjig.⁵⁶

Sindikalne podružnice trgovskih podjetij v Mariboru so imele marca 1949 13 knjižnic s 1250 knjigami in tri čitalnice.⁵⁷

Na področju mesta Maribor je bilo v marcu 1949 že 71 podružničnih sindikalnih knjižnic. Mnoge od teh knjižnic so imele zelo majhno število leposlovnih in drugih knjig morda nekaj več kot sto. Običajno so imele te knjižnice tudi malo bralcev. Tako so knjige, ki so jih bralci že prebrali, obležale zaprte na policah.

Sindikalna knjižnica v Mariborski tekstilni tovarni je po združitvi s knjižnico MBT štela čez 1150 knjig. V letu 1948 je imela samo 101 bralca. Ko pa so dobili novo knjižničarko, se je število v štirih mesecih povzpelo na 248.⁵⁸ Sindikalna knjižnica v Tovarni avtomobilov Maribor je konec avgusta 1949 imela okoli 500 knjig leposlovne, poljudno znanstvene in politične vsebine.⁵⁹ Knjižnica pri Sindikalnem kulturno-umetniškem društvu Pošta je imela konec septembra 496 knjig, bralcev pa skoraj sto.⁶⁰ Sindikalno kulturno umetniško društvo Angel Besednjak je v decembru 1949 pripravilo razstavo o svojem kulturnem delovanju. Na tej razstavi je sodelovala tudi njegova knjižnica, ki je v tistem obdobju imela že 1200 knjig, z razstavo vidnejših del marksistično-leninistične literature in pomembnejšimi leposlovnimi deli.⁶¹

Združevanje knjižnic

Že v začetku leta 1946 se je pokazala potreba po večji sindikalni knjižnici. »Naloga obratnih knjižnic naj bi bila: dati delavcu in nameščencu osnovno

⁵⁵ Knjižničarski tečaj v Mariboru, *Vestnik*, št. 55, 7. 3. 1949, str. 2.

⁵⁶ V borbi za plan. Mariborski železničarji in avtoprevozniki bodo izvajali sklepe II. kongresa Sindikata železničarjev, *Vestnik*, št. 65, 18. 3. 1949, str. 1.

⁵⁷ Sindikalne organizacije trgovskih podjetij v Mariboru so si zadale veliko nalogo, usposobiti čimboljši sindikalno-politični kader, *Vestnik*, št. 69, 23. 3. 1949, str. 3.

⁵⁸ Izvajajmo sklepe II. kongresa Sindikata delavcev in uslužbencev tekstilne industrije. Kulturno prosvetno delo v Mariborski tekstilni tovarni bo treba usmeriti v dvig socialistične zavesti in patriotizma in pravilni odnos do dela, *Vestnik*, št. 107, 9. 5. 1949, str. 1.

⁵⁹ O kulturno-prosvetnem delu v Tovarni avtomobilov, *Vestnik*, št. 210, 6. 9. 1949, str. 2.

⁶⁰ SKUD »POŠTA« je doseglo v letošnjem letu zadovoljive uspehe, *Vestnik*, št. 239, 10. 10. 1949, str. 2.

⁶¹ SKUD »Angel Besednjak« spada po številu sekcij med najmočnejšo v LR Sloveniji V letošnjem letu je imelo društvo 450 nastopov, *Vestnik*, št. 303, 27. 12. 1949, str. 2.

leposlovno, politično in strokovno literaturo. Večjo nalogo pa bi prevzela centralna sindikalna knjižnica v Mariboru, ki bo imela manj pogosto literaturo in velik izbor vseh vrst knjig.«⁶²

Konec marca 1947 je A. V. opozoril na potrebo po združitvi podružničnih sindikalnih knjižnic v dve ali tri centralne sindikalne knjižnice.⁶³ Nekatere sindikalne knjižnice so bile že kar bogato založene, a so bile namenjene omejenemu številu bralcev oziroma članov sindikalne podružnice. Z združitvijo bi omogočili širši dostop Mariborčanom, ki jih je bilo takrat že okoli 65.000.

30. aprila 1947 je mariborski Krajevni sindikalni svet (KSS) prejel prvo nagrado kot najboljši Krajevni sindikalni svet v okviru kulturno-prosvetnega dela v Sloveniji. Za nagrado je dobil knjižnico v vrednosti 15.000 din in diplo-mo kot prvi sindikat Slovenije.⁶⁴

Knjižnice so v tistem času zelo težko kupile nove knjige tudi zato, ker je močno primanjkovalo papirja in zato knjige niso izhajale.

Prav zaradi pomanjkanja novih knjig in dejstva, da so bile knjige, ki so jih imele knjižnice sindikalnih podružnic, večinoma prebrane in so ležale po raznih omarah, so se začeli dogovarjati o tem, da bi leposlovne knjige podružničnih sindikalnih knjižnic zbrali v eni centralni sindikalni knjižnici in bi bile na razpolago vsakemu delavcu in nameščencu mesta Maribora. Sindikalne knjižnice pa bi obdržale svoje politične in strokovne knjige za individualni študij in strokovno izobraževanje članov sindikalnih podružnic.⁶⁵

Tudi nekaj mesecev pozneje je v enem izmed kasnejših člankov omenjeno, da so »sindikalne knjižnice mnogokrat knjižnice le v tem, da imajo polno knjižno omaro – in to danes, ko je pri nas zanimanje za lepo in dobro knjigo tako veliko«.⁶⁶

V četrtek, 24. marca 1949 je bila otvoritev Centralne sindikalne knjižnice Združenih sindikatov Slovenije, Območni sindikalni svet Maribor. Knjižnica se je nahajala v pritličju v Gregorčičevi ulici 37. Odprta je bila vsak dan, razen nedelje, od 9. do 12. in od 14. do 18. ure.⁶⁷ Prva upravnica je bila Marija Bavčer.⁶⁸ Vendar pa ta knjižnica ni imela primernih prostorov, zato tudi njeno delovanje ni ustrezalo namenu knjižnice.

⁶² Obratne knjižnice v Mariboru, *Vestnik*, št. 30, 29. 3. 1946, str. 4.

⁶³ V Mariboru potrebujemo centralno knjižnico, *Vestnik*, št. 13, 28. 3. 1947, str. 4.

⁶⁴ Mariborski krajevni sindikalni svet najboljši v kulturno-prosvetnem delu v Sloveniji, *Vestnik*, št. 19, 9. 5. 1947, str. 2.

⁶⁵ Ljudska prosveta. Stremeti je treba za idejnost v delu Ljudske prosvete, *Vestnik*, št. 104, 5. 5. 1949, str. 2.

⁶⁶ Pred II. kongresom Ljudske prosvete Slovenije. Letni plenum Mestnega Ljudsko-prosvetnega sveta v Mariboru. (1949). *Vestnik*, št. 150, 28. 6. 1949, str. 3.

⁶⁷ OTVORITEV SINDIKALNE KNJIŽNICE, *Vestnik*, št. 70, 24. 3. 1949, str. 3.

⁶⁸ Na temeljih preteklosti snujemo prihodnost 1949–1999. Zbornik ob 50-letnici Mariborske knjižnice(str 17!)

Vodstvo Centralne sindikalne knjižnice je pozvalo knjižničarje sindikalnih knjižnic na sestanek, ki je bil 31. avgusta ob 16. uri v dvorani Okrajnega sindikalnega sveta na Gregorčičevi 37, kjer so obravnavali poročila o svojem delu.⁶⁹ Naslednji sestanek so imeli novembra 1949. Knjižničarji so morali pripraviti seznam vsega, kar je njihova knjižnica potrebovala v letu 1950. Sezname so potrebovali za ureditev kredita.⁷⁰

1. decembra 1949 se je začel tritedenski knjižničarski tečaj za knjižničarje ljudskih in sindikalnih knjižnic.⁷¹ Tečaja se je udeležilo 17 knjižničarjev ljudskih in sindikalnih knjižnic ter knjižnic državnih posestev iz Mariborske oblasti.⁷²

Konec septembra se je 1949 Centralna sindikalna knjižnica Okrajnega sindikalnega sveta Maribor preselila iz Gregorčičeve 37 v prostore v Jurčičevi ulici. Odprta je bila od 9.–12. in od 15.–18. ure. Največ obiskovalcev je bilo mladincev. Pojavile so se tudi težave z zamudniki, saj so s tem, ko knjig niso vrnili pravočasno, prikrajšali za branje ostale bralce. Novi prostori v Jurčičevi so bili premajhni, zato si je Okrajni sindikalni svet prizadeval, da pridobi večje prostore za Centralno sindikalno knjižnico. Vodstvo knjižnice je predlagalo, da bi združili vse male knjižnice sindikalnih aktivov v skupno veliko knjižnico, člane manjših knjižnic pa bi prepisali v novo skupno knjižnico. Prvo, ki se je odzvalo temu predlogu, je bilo tajništvo Mestnega ljudskega odbora Maribor, ki je preneslo svojih 300 knjig v Centralno sindikalno knjižnico v Jurčičevi ulici.⁷³ Leta 1949 so bile na območju Okrajnega sindikalnega sveta v Mariboru 103 sindikalne obratne knjižnice, ki so imele okoli 25.000 knjig. V tem letu so izposodili le 19.000 knjig, torej vse knjige niso bile vsaj enkrat izposojene. Statistika v sedmih ljudskih knjižnicah pa je beležila s knjižno zalogo 7.000 knjig 22.000 izposojenih, kar je ravno obratno od leta 1948, ko so več knjig izposodile sindikalne knjižnice.

Okrajni sindikalni svet je v dogovoru z Ljudsko prosveto načrtoval združitve vseh sindikalnih knjižnic po posameznih rajonih. Tako bi bilo poleg dveh ljudskih knjižnic (Knjižnica Kulturno umetniškega društva Jože Hermanko na Partizanski cesti in Prešernove knjižnice na Studencih), še po eno delavsko knjižnico v Melju, na Studencih in Teznu. V centru pa bi poleg knjižnice Kulturno umetniškega društva Jože Hermanko delovala še Centralna knjižnica v Jurčičevi, ki naj bi dobila nove prostore.

⁶⁹ Knjižničarji pozor!, *Vestnik*, št. 203, 29. 8. 1949, str. 4.

⁷⁰ Knjižničarji sindikalnih knjižnic v Mariboru. (1949). *Vestnik*, št. 258, 2. 11. 1949, str. 3.

⁷¹ RAZPIS tritedenskega knjižničarskega tečaja v Mariboru. (1949). *Vestnik*, št. 272, 18. 11. 1949, str. 3.

⁷² Knjižničarski tečaj v Mariboru, *Vestnik*, št. 272, 18. 11. 1949, str. 3.

⁷³ Centralno sindikalno knjižnico bo treba številčno povečati ter ji preskrbeti večjih prostorov, *Vestnik*, št. 22, 25. 1. 1950, str. 2.

Združevanje knjižnic se je začelo v aprilu 1950.

Politične in strokovne knjige so preselili v rdeče koticke posameznih sindikalnih podružnic. Leposlovne in ostale knjige pa so sindikalne knjižnice oddale v rajonske zbirne centre. V teh zbirnih centrih so se te knjige pregledale, popisale in razdelile po vseh novo ustanovljenih delavskih knjižnicah.⁷⁴

M. Š. (najverjetneje Mara Šlajpah) pa je v članku sredi aprila 1950 izrazila pomisleke glede zapiranja vseh sindikalnih knjižnic. Menila je, da je »združitve sindikalnih knjižnic po rajonih« preveč ozka, saj bi bilo dobro kljub temu, da se bodo ustanovile javne sindikalne knjižnice, kakšno obstoječo sindikalno knjižnico zaradi posebnih razlogov, kot je npr. dobro delujoča knjižnica, oddaljenost od javne knjižnice, takšno sindikalno knjižnico obdržati. Kot primer je navedla sindikalno knjižnico opekarne Košaki in knjižnico državnega posestva Limbuš.⁷⁵

Omenila je tudi, da ni nujno, da so vse sindikalne knjižnice neizkoriščene. Kot primer je navedla dobro delujočo sindikalno knjižnico Tovarne avtomobilov Maribor, ki je imela vse pogoje, da postane delavska knjižnica za Tezno. Tudi drugod po Sloveniji je bilo v letu 1949 kar nekaj takšnih primerov, ko so se sindikalne knjižnice prelevile v ljudske oziroma javne knjižnice (knjižnica pri Tovarni hlačevine v Celju, Delavska knjižnica v Gaberju, knjižnica pri tekstilni tovarni v Št. Pavlu pri Preboldu, knjižnica sindikalne podružnice železničarjev v Št. Ilju, itd.).

Ena izmed dobro delujočih sindikalnih knjižnic je bila tudi Železniška sindikalna podružnica mariborske postaje. Veliko truda in veliko število prostovoljnih ur je bilo potrebnih, da so člani sindikata uredili prostore v popolnoma porušenem postajnem poslopju.

Knjižnica je bila bogato založena s knjigami, še posebej s strokovnimi, po katerih so železničarji pridno segali. Odprta je bila dve uri na teden. Imela je tudi svojo čitalnico z dnevnimi časopisi in revijami. Med najpogostejšimi obiskovalci je bilo železničarsko osebje.⁷⁶

Na drugi strani pa je v letu 1949 zelo slabo delovala knjižnica Sindikalnega kulturno-umetniškega društva Angel Besednjak, saj je imela le 158 bralcev od 6000 članov Sindikalnega kulturno-umetniškega društva.⁷⁷

Že takrat so bile težave z vračanjem izposojenih knjig. Tako sta Centralna delavska knjižnica in knjižnica Kulturno-umetniškega društva Jože Hermanko pozivali dijake, da naj knjige, ki jih imajo izposojene pri njiu ali katerikoli

⁷⁴ Kako je s sindikalnimi knjižnicami v Mariboru, *Vestnik*, št. 76, 29. 3. 1950, str. 2.

⁷⁵ M. Š., Kako je s sindikalnimi knjižnicami v Mariboru, *Vestnik*, št. 89, 13. 4. 1950, str. 2.

⁷⁶ L. F., Sindikalna podružnica mariborske postaje ima vzorno urejeno knjižnico, *Vestnik*, št. 91, 15. 4. 1950, str. 2.

⁷⁷ Ob letnih skupščinah mariborskih SKUD »Angel Besednjak«, *Vestnik*, št. 247, 17. 10. 1950, str. 2.

drugi ljudski knjižnici, pred odhodom v delovno brigado vrnejo.⁷⁸ Takih bralcev, ki niso vrnili knjig v Centralno sindikalno knjižnico je bilo 20 od 730 vpisanih. V Vestniku so tudi največje »prekrškarje« poimenovali in jim zagrozili s sodiščem.

So bili pa tudi nekateri posamezniki, ki so Centralni sindikalni knjižnici poklonili kar lepo število knjig. Knjige so darovale tudi sindikalne podružnične knjižnice lesnih delavcev, živilske stroke, Mestni ljudski odbor, tajništvo, frizerji, delavci vodovoda, OZKZ, Opreme, Živila, Astorije, Železnine, sodišča in DES (Državne elektrarne Slovenije).⁷⁹

Knjižnico Sindikalnega kulturno umetniškega društva Pošta so imeli namen preseliti v svoj dom na Pohorju, ki so ga gradili v letu 1950.⁸⁰

Reorganizacija sindikalnih knjižnic je zaradi pomanjkanja prostorov za knjižnice zastala. Konec leta 1949 je v Mariboru delovalo poleg osmih ljudskih še 104 sindikalnih knjižnic.

Prvih pet večjih javnih knjižnic v Mariboru (Kulturno umetniškega društva Jože Hermanko, Centralna sindikalna knjižnica, Prešernova knjižnica, Pobrežje in Tovarne avtomobilov Maribor) je imelo v letu 1950 velik porast bralcev. Zgoraj omenjene knjižnice so imele v prvem polletju leta 1950 19.804 knjige, od tega so jih v tem času kupile 1929.

Izposodile so jih 34.391-krat, od tega 69 % leposlovnih, 20 % pionirskih, 1,5 % političnih in ostalih 4,5 %. Največ političnih knjig sta izposodili knjižnici na Pobrežju (149) in sindikalna knjižnica Tovarne avtomobilov Maribor (129).⁸¹ Kljub združevanju je bilo konec leta 1950 v Mariboru še 65 sindikalnih knjižnic.⁸²

Sindikalno knjižnico Hidrocentrale Mariborski otok so obiskovali tudi okoliški kmetje. Od 19. marca 1951 je bila Centralna knjižnica Območnega sindikalnega sveta Maribor v Jurčičevi ulici odprta od 15. do 19. ure vsak dan, razen nedelje.⁸³

Izvršni odbor Območnega sindikalnega sveta Maribor je na eni izmed sej v letu 1951 sklenil, da preseli centralno sindikalno knjižnico iz Jurčičeve ulice na desni breg Drave, saj na desnem bregu ni bilo knjižnice, ki bi imela večje število knjig. Sporazumno z Ljudsko prosveto, Mestnim komitejem in

⁷⁸ Dijake, ki imajo izposojene knjige, *Vestnik*, št. 132, 5. 6. 1950, str. 2.

⁷⁹ Bralcem Centralne sindikalne knjižnice, *Vestnik*, št. 174, 24. 7. 1950, str. 3.

⁸⁰ Ob letni skupščini SKUD »Pošta«, *Vestnik*, št. 248, 18. 10. 1950, str. 2.

⁸¹ V prvem polletju 34.391 izposojenih knjig v Mariboru, *Vestnik*, št. 248, 18. 10. 1950, str. 2.

⁸² Gerlanc, Slovenske ljudske knjižnice, str. 29.

⁸³ Centralna knjižnica okrajnega sindikalnega sveta Maribor, *Vestnik*, št. 62/63, 14/15. 3. 1951, str. 3.

sindikalnimi podružnicami so se knjižnice Sindikalnega kulturno-umetniškega društva Angel Besednjak in Tabor vključile v novo Delavsko knjižnico«.

V okviru proslav ob 400-letnici slovenske knjige so v četrtek, 8. oktobra 1951 ob 17. uri v prostorih, kjer je bila pred drugo svetovno vojno kavarna Orient, po vojni pa nekaj let internat učencev Tovarne avtomobilov Maribor, na Trgu armade v Dvořakovi 1 odprli Delavsko knjižnico.⁸⁴

VIRI IN LITERATURA

Časniki

Vestnik, Maribor, 1945

Vestnik, Maribor, 1946

Vestnik, Maribor, 1947

Vestnik, Maribor, 1948

Vestnik, Maribor, 1949

Vestnik, Maribor, 1950

Vestnik, Maribor, 1951

Vestnik, Maribor, 1952

Delavska enotnost, Ljubljana, 1947

Literatura

Delo ljudskega knjižničarja v ljudski knjižnici: kratka navodila kako upravljamo ljudsko knjižnico. Državna založba Slovenije, 1945.

Bogomil Gerlanc, *Slovenske ljudske knjižnice*. Ljubljana 1955. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TFU3XUZD>

Bruno Hartman, *Knjižnice v Mariboru. Maribor skozi stoletja. 1. Razprave*. Maribor 1991, str. 695–704.

Eva Kodrič-Dačić, Federalni zbirni center in njegov prispevek k dopolnitvi fondov Narodne in univerzitetne knjižnice. *Knjižnica*, 44, 2000, številka 4, str. 51–63. URN:NBN:SI:DOC-BNIS1EO4 from <http://www.dlib.si>

Ob tridesetletnici oblikovanja temeljev sodobnega slovenskega knjižničarstva, *Knjižnica*, 1974, št. 1–2, str. 7. URN:NBN:SI:doc-X50MY1HD from <http://www.dlib.si>

Uradni list slovenskega narodno osvobodilnega sveta in narodne vlade Slovenije. Ljubljana, 1945.

⁸⁴ Maribor je dobil »DELAJSKO KNJIŽNICO«, *Vestnik*, št. 265, 10. 11. 1951, str. 6.

UNION LIBRARIES IN MARIBOR BETWEEN 1945 AND 1951

Summary

The article *Union Libraries in Maribor between 1945 and 1951* brings insight into the development and importance of union libraries in the post-war period as well as their “life path” in Maribor. The data presented in the article were gathered from the newspaper *Večer* or its forerunner *Vestnik*, and the newspaper *Delavska enotnost*. No archival materials could be found in the Regional Museum Maribor.

The post-war development of Yugoslavia was based on the Soviet model and the library net was no exception. The same was true for the union library net, which was designed firstly only for the workers from the union branch. The manufacturing plants established these libraries and they were therefore called manufacturing plant union libraries.

The library collection consisted of books donated by the works or bought from the means of the workers’ shock labour. In order to promote the development of union libraries, the authorities organised the so-called Slovene book days, when means for the book acquisition and library organisation were collected.

The District Union Board and the Public Education Board of Maribor soon realised that the motto “every manufacturing plant should have its own union library” meant divided library materials. Such manufacturing plant libraries had around 100 to 200 books and only nine manufacturing plant libraries had more than 300 books at their peak in November 1948.

Due to the lack of paper, there was a crisis in 1949, and new books were not published. It, therefore, happened that the manufacturing plant libraries had only old, already read books, but no new ones and the workers had nothing to read.

To avoid this situation they started to merge the manufacturing plants library into bigger ones or into one Central Union Library, which was accessible to all Maribor inhabitants. The library was opened on 24th March 1949. Besides this one, the authorities also planned to establish three district union libraries in Studenci, Melje, and on the train station in Tezno.

GEWERKSCHAFTSBIBLIOTHEKEN IN MARIBOR/MARBURG

ZWISCHEN 1945 UND 1951

Zusammenfassung

In dem Artikel *Gewerkschaftsbibliotheken in Maribor/Marburg zwischen 1945 und 1951* wird die Entwicklung und Bedeutung der Gewerkschaftsbibliotheken in Maribor/Marburg in der Nachkriegszeit vorgestellt. Die Daten sind den Artikeln aus der Zeitung *Večer* bzw. deren Vorfahren *Vestnik* und *Delavska enotnosti*. Keine Archivmaterialien konnten in dem Regionalarchiv in Maribor/Marburg gefunden werden.

Die Entwicklung von Jugoslawien nach dem Krieg beruhte auf dem sowjetischen Modell und das Bibliotheksnetz war keine Ausnahme. Dasselbe gilt auch für das Netz der Gewerkschaftsbibliotheken, die anfangs nur für die Gewerkschaftsarbeiter einer gewissen Zweigstelle, die diese Bibliothek auch gründete, gemeint waren. Meistens waren das Betriebe in Fabriken und deswegen nannten sie sich die Bibliotheken auch Betriebsgewerkschaftsbibliotheken.

Die Bibliothekssammlungen umfassten Bücher, die von den Arbeitern gespendet wurden oder die mit den Mitteln ihrer Aufbauschichten gekauft wurden. Um die Entwicklung der öffentlichen Bibliotheken und damit auch der Gewerkschaftsbibliotheken zu fördern, organisierte die Regierung „Slowenische Buchwochen“, um das Geld für den Buchankauf und Organisation des Bibliothekswesens zu sammeln.

Der Bezirksgewerkschaftsrat und das Volksbildungswesen Maribor/Marburg fanden bald heraus, dass das Motto „jeder Betrieb soll seine eigene Bibliothek haben“ die Zerstreung der Bibliotheksmaterialien verursacht. Normalerweise hatten solche Bibliotheken im Durchschnitt 100 bis 200 Bücher, nur neun der Gewerkschaftsbibliotheken hatten an ihrem Höhepunkt im November 1948 mehr als 300 Bücher.

Im Jahr 1949 trat eine Krise wegen des Papiermangels auf und neue Bücher erschienen gar nicht. So kam auch vor, dass die Gewerkschaftsbibliotheken in ihren Sammlungen schon gelesene Bücher hatten, die Arbeiter jedoch nicht zum Lesen.

Um dies zu vermeiden, wurden die Gewerkschaftsbibliotheken in größere bzw. eine zentrale Gewerkschaftsbibliothek integriert. Diese zentrale Bibliothek wurde am 24. März 1949 eröffnet und war allen Mariborer/Marburger zugänglich. Neben ihr plante man noch drei andere Gewerkschaftsbibliotheken zu eröffnen, und zwar in Studenci/Brunndorf, Melje/Melling und Tezno/Thesen beim Bahnhof.